

GERGELY VIKTÓRIA

ALAPISKOLÁS TANULÓK SZÖVEGÉRTÉSI KÉPESSÉGEINEK FELMÉRÉSE (1. RÉSZ)

A KUTATÁSI KÖRÜLMÉNYEK ÉS A SZÖVEGÉRTÉST MÉRŐ TESZTEK BEMUTATÁSA

BEVEZETÉS

A Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem APVV-17-0071 *Anyanyelvi és idegennyelvi szövegértési képességek fejlesztése* című projektje keretében, országos szinten méri fel a szlovákiai diákok anyanyelvi és idegennyelvi szövegértési képességét. A kutatásnak az anyanyelvi szövegértést felmérő szekciója a szlovák anyanyelvű diákok mellett a magyar nemzetiségű diákokkal is foglalkozik. A magyar nyelvi szekcióért a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara Magyar Nyelv- és Irodalomtudomány Intézetének szakmai csoportja a felelős, melynek három oktató, Vančo Ildikó, Kozmács István, Szabómihály Gizella, valamint egy doktorandusz, Gergely Viktória a tagja. A projekt célja a szlovákiai diákok szövegértési képességeinek felmérése mellett a kapott eredmények függvényében olyan intervenció program

elkészítése, amely az általános iskolás tanárok továbbképzését követően segítséget nyújtana a diákok szövegértési képességeinek a fejlesztésében. Az alábbiakban a szövegértés fontossága és a magyar nyelvi munkacsoport eddigi kutatása, valamint a szövegértési tesztek kerülnek bemutatásra. A kutatás konkrét részeredményeiről a Katedra folyóirat következő számában olvashatnak.

A SZÖVEGÉRTÉS FOGALMA ÉS FONTOSSÁGA

Az iskolai olvasástanításnak nem csupán az a célja, hogy a gyermek elsajátítsa a mechanikus olvasás alapjait, hanem hogy az olvasási képességet felhasználva új ismeretek birtokába jusson. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha a gyermek megérti, amit olvas. Az értő olvasásnak sajátos szerepe van a tanulásban, minden további tanulás és ismeretszerzés előfeltétele. Kellő

szövegértési képesség nélkül nem lehet elmélyülni semmilyen tudományterületben, nem lehet értően feldolgozni a természettudományi szövegeket, nem lehet megérteni a matematikát sem. A kijelentés, mely szerint „nem az iskolának tanulunk”, ma aktuálisabb, mint ezelőtt bármikor, mivel a világ gyors változásait manapság az iskola nem képes követni. Ezért kimondottan fontos, hogy a diákok képesek legyenek értelmezni a hétköznapi szövegeket, amelyekkel az élet mindennapi szituációiban találkozunk. Rengeteg grafikon, táblázat, különböző szövegfarmák által reprezentált információt kell megtanítani hatékonyan feldolgozni (Csapó – Csépe, 2012, 8–16), s a gyors és nagymértékű változások által az olvasás funkciói megváltoztak.

A PIRSL-mérések (Progress in International Reading Literacy Study) definíciója szerint a tízévesek szövegértése „Olyan írott nyelvi alakok meg-

értésének és használatának a képessége, amelyeket a társadalom megkíván, és amelyeknek az egyén jelentőséget tulajdonít. A fiatal olvasók sokféle tujagból képesek jelentést alkotni. Olvasnak, hogy tanuljanak, hogy részt vegyenek az olvasók közösségeiben, az iskolában és a hétköznapi életben, valamint olvasnak pusztán kedvtelésből” (Balázs et al. 2012, 29). Ez a definíció kiemeli az olvasás fontosságát a tanulás és szórakozás szempontjából is. A PISA (Programme for International Student Assessment) szövegértés-definíciója hangsúlyozza, hogy e készség a mindennapi életben való boldogulás egyik alappillére. A PISA meghatározása szerint a szövegértés az: „Írott szövegek megértése, felhasználása és az ezekre való reflektálás, illetve a velük való elkötelezett foglalkozás képessége annak érdekében, hogy az egyén elérje céljait, fejlessze tudását és képességeit, és hatékonyan vegyen részt a mindennapi életben” (Balázs et al. 2010, 13).

Az elmúlt években elméleti és gyakorlati szinten is kimondottan fontos szerepet kapott társadalmunkban a szövegértés fejlesztése. Ez köszönhető a PISA és PIRLS nemzetközi felméréseknek is, amelyek rendszeres ciklusokban mérik fel többek között a diákok szövegértési képességeit. Ennek alapján évről évre számos szakértő és kutató hívja fel a figyelmet a szövegértési teljesítmények hiányosságaira. A PISA

és PIRLS (MINEDU, PISA; MINEDU, PIRLS) eredmények mindenképp elgondolkodtatók, az eredmények azt mutatják, hogy a szlovákiai diákok szövegértési képességei nem kielégítőek. A PISA eredmények szerint a szlovákiai diákok 30%-a nem rendelkezik alapvető szövegértési képességekkel sem, ezáltal rizikó-faktorban van a társadalmi beilleszkedést tekintve.

A következőkben a jelenleg Szlovákiában zajló, magyar diákokat érintő országos szintű szövegértési képességek fejlesztésére koncentrált kutatás kerül bemutatásra.

A KUTATÁS MÓDSZERTANA ÉS KÖRÜLMÉNYEI

A szlovákiai magyar diákokat érintő szövegértési képességek felmérése nagyrészt 2019 május-június között zajlott. A vizsgált célcsoportok a kelet-, közép- és nyugat-szlovákiai kétnyelvű települések magyar tannyelvű általános iskoláinak negyedik és hetedik diákjai voltak. A résztvevők nem tudtak előre a felmérésről, a tesztek kitöltése anonim módon zajlott, minden diák kapott egy számszerű kódot, hogy a felmérés részeit össze tudjuk párosítani. A vizsgálat egyik része önkitöltős szociológiai kérdőívet tartalmazott, amelyben a diákokat az otthoni nyelvhasználatukról, az otthoni kulturális környezetükről, az olvasási szokásaikról, az iskolához, valamint a szülőkhöz fűződő olvasással kapcsolatos viszo-

nyáról kérdeztük meg. Rákérdeztünk arra is, hogy a diákok hogyan értékelik a saját szövegértési képességeiket. Ezzel párhuzamosan a diákok kitöltötték a kutatócsoportunk által összeállított szövegértési tesztet, melynek célja a jelenlegi szövegértési szint felmérése a kutatópontokon. A felmérés két tanítási órát, tehát 90 percet vett igénybe minden osztályban. A vizsgálat során jelen voltunk az osztálytermekben, ezáltal is próbáltuk biztosítani a mérés minőségét és a diákok önálló munkáját.

A válaszadók a szakértői mintavétel stratégiája alapján lettek kiválasztva, tehát az alanyok azonos korosztályból (negyedik és hetedik diákok), hasonló kétnyelvű környezetből származtak. Felmérésünk alapvetően leíró jellegű, szociometriai jellemzők felvételével kiegészítve.

A felmérésben eddig 655 diák vett részt, ebből 352 negyedik és 303 hetedik, mely létszám a kutatás kiterjesztésével további iskolákkal 859-re bővül. Az alábbi táblázat szemlélteti az ország bizonyos részeiről és településeiről kapott eddigi adatokat. Nyugat-Szlovákiát illetően 211 diák, Közép-Szlovákiából 196 diák, Kelet-Szlovákiából 127 diák vett részt a felmérésben. Szlovákián kívül magyarországi kontrollcsoport is bekapcsolódott a tesztelésbe. A magyarországi általános iskolákból eddig összesen 121 diák vett részt a kutatásunkban.

Terület	Települések száma	Negyedikesek	Hetedikesek	Összesen
Nyugat-Szlovákia	4	117	94	211
Közép-Szlovákia	3	87	109	196
Kelet-Szlovákia	3	69	58	127
Magyarország	3	79	42	121
Összesen:	13	352	303	655

1. táblázat: A szövegértési felmérésben résztvevő diákok száma területi megoszlás szerint

A SZÖVEGÉRTÉSI TESZTEK BEMUTATÁSA

A szövegértési tesztek a két évfolyamnál eltérő szövegeket tartalmaztak, szerkezetbeli felépítésük hasonló volt, és minden teszt három szöveget tartalmazott. Az első részben egy-egy élményszerző típusú narratív szöveg (4. évfolyam: A viharadár, 7. évfolyam: Mit ugrálsz, Hideg?) (Dömötör; Lázár) átirat változatát kapták meg a diákok. Mindkét csoport számára a narratív szöveg egyszerű szerkezetű, folyamatos szöveg, terjedelme egy A4-es oldal.

A második szöveg egy-egy magyarító típusú, ismeretterjesztő szöveg volt (4. évfolyam: A napraforgó, 7. évfolyam: A kisebbségi nyelvek megtartásának alapvető feltételei). Terjedelmét illetően körülbelül fél A4-es oldalnyi folyamatos szerkezetű szöveg. A harmadik szöveg pedig egy-egy adatközlő típusú kevert szöveg volt, melyben folyamatos szöveg és képek vagy táblázatok szerepeltek (4. évfolyam: Időjárás-jelentés, 7. évfolyam: Egy állatkert nyitvatartási rendje). Ennek a szövegnek a terjedelme szintén egy A4-es oldal

volt, amiből negyed oldalnyi a szöveg és háromnegyed oldalnyi a táblázat, illetve a kép.

A kérdések nehézségét tekintve a negyedik évfolyam szövegértési tesztje összesen 26 kérdést vont magába. A teszt nyílt és zárt végű kérdéseket tartalmazott, ezen belül igaz-hamis állítások, a helyes választ tartalmazó mondat kikeresése, többszörös választás vagy az adott állítás kategorizálása jellegű feladatok voltak megtalálhatóak a feladatsorok közt.

Szövegértési tesztek: 4. évfolyam		
1. szöveg: (Viharmadár) a szöveg formája: folyamatos a szöveg típusa: élményszerző a szöveg hossza: egy A4-es oldal	8 kérdés	3 feladat: egyszerű feleletválasztás 1 feladat (5 tétel): igaz-hamis 2 feladat: nyílt végű kérdés 1 feladat: többszörös választás 1 feladat: kimásolni a választ a szövegből
2. szöveg: (Napraforgó) a szöveg formája: folyamatos a szöveg típusa: magyarázó a szöveg hossza: 1/5 A4-es oldal	10 kérdés	8 feladat: egyszerű feleletválasztás 1 feladat (5 tétel): igaz-hamis 1 feladat: többszörös választás
3. szöveg: (Időjárás-jelentés) a szöveg formája: kombinált a szöveg típusa: adatközlő a szöveg hossza: egy A4-es oldal	8 kérdés	5 feladat: egyszerű feleletválasztás 1 feladat: többszörös választás 1 feladat: kimásolni a választ a szövegből 1 feladat (5 tétel): igaz-hamis

2. táblázat: Szövegértési tesztek: 4. évfolyam

A hetedik évfolyamosoknak szánt szövegértési teszt összesen 21 kérdésből állt. Ezeknek túlnyomó többségük nyílt végű volt, rövid vagy hosszabb választást igényelt, de itt is volt igaz-

hamis választás, az adott állítások csoportosítása, és az indoklás is a feladatok közé tartozott.

Az emlékezeti terhelés mértékét tekintve a diákok a szöveget a kérdések

megválaszolása során végig használhatták. Külön felhívtuk a figyelmüket, hogy folyamatosan a szöveggel dolgozzanak és a szöveg segítségével válaszolják meg a kérdéseket.

Szövegértési tesztek: 7. évfolyam		
1. szöveg: (Mit ugrálsz, Hideg?) a szöveg formája: folyamatos a szöveg típusa: élményszerző a szöveg hossza: egy A4-es oldal	8 kérdés	1 feladat: egyszerű feleletválasztás 6 feladat: nyílt végű kérdés 1 feladat: (5 tétel) szómagyarázat
2. szöveg: (A kisebbségi nyelvek megtartásának alapvető feltételei) a szöveg formája: folyamatos a szöveg típusa: magyarázó a szöveg hossza: 1/5 A4-es oldal	6 kérdés	3 feladat: egyszerű feleletválasztás 1 feladat: többszörös választás 1 feladat: (4 tétel): igaz-hamis 1 feladat: nyílt végű kérdés
3. szöveg: Állatkerti nyitvatartás a szöveg formája: kombinált a szöveg típusa: adatközlő a szöveg hossza: egy A4-es oldal	7 kérdés	7 feladat: Igaz-hamis + nyílt végű kérdés

3. táblázat: Szövegértési tesztek: 7. évfolyam

A szövegértés nehézségét tekintve különböző nehézségű gondolkodási műveleteket kellett alkalmazniuk a diákoknak. A szövegekhez tartozó kérdések konkrét, explicit információk felismerésére és visszakeresésére, majd az adatok és gondolatok értelmezésére, összefoglalására és következtetések levonására, valamint a szöveg nyelvi, tartalmi és szerkesztései elemeinek mérlegelésére és értékelésére fókuszáltak.

Írásom következő részében az eddig kapott eredményekkel ismertetem meg az olvasót.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. DÖMÖTÖR Tekla (szerk.): „A Viharmadár”. *A mesemondó szikla*. [2019-9-20].

Elérhető: <https://mek.oszk.hu/06000/06011/06011.htm#19>

2. BALÁZSI Ildikó, OSTORICS László, SZALAY Balázs, SZEPESI Ildikó (2010): PISA 2009. Összefoglaló jelentés. Szövegértés tíz év távlatában. Budapest: Oktatási Hivatal. [2019-10-15]. Elérhető: <http://www.mek.oszk.hu/09200/09297/09297.pdf>

3. MINEDU, PISA (2016): „Výsledky slovenských 15-ročných žiakov sú podľa medzinárodnej štúdie PISA 2015 pod priemerom krajín OECD, 2016”, [2019-10-05]. Elérhető: <https://www.minedu.sk/vysledky-slovenskych-15-rocnych-ziakov-su-podla-medzinarodnej-studie-pisa-2015-pod-priemerom-krajin-oecd/>

4. MINEDU, PIRLS (2016): „Prvé výsledky medzinárodného výskumu čitateľskej gramotnosti žiakov štvrtého ročníka základných škôl – PIRLS 2016”. [2019-10-10]. Elérhető: [https://www.minedu.sk/prve-vysledky-medzinarodneho-vyskumu-citateľskej](https://www.minedu.sk/prve-vysledky-medzinarodneho-vyskumu-citateľskej-gramotnosti-žiakov-štvrtého-ročníka-základných-škôl-pirls-2016/)

gramotnosti-ziakov-stvrteho-ročníka-základných-skol-%E2%80%93-pirls-2016/

5. CSAPÓ Benő és CSÉPE Valéria (szerk.) (2012): *Tartalmi keretek az olvasás diagnosztikus értékeléséhez*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

6. BALÁZSI Ildikó, BALKÁNYI Péter, BÁN Ilona, SZALAY Balázs, SZEPESI Ildikó (2012): A PIRLS és TIMSS 2011 tartalmi és technikai jellemzői. Budapest: Oktatási Hivatal. [2019-10-15]. Elérhető: https://www.academia.edu/3520701/A_PIRLS_%C3%A9s_TIMSS_2011_tartalmi_%C3%A9s_teknikai_jellemz%C5%91i

7. LÁZÁR Ervin: „Mit ugrálsz, Hideg?”. *Hétfejű tündér*. [2019-10-10]. Elérhető: <https://mek.oszk.hu/02700/02732/02732.htm#11>